

Тема. Михайло Коцюбинський. Повість «Тіні забутих предків». Зміст твору. Трагічна доля Івана й Марічки як наслідок суперечності між мрією і дійсністю.

Мета: опрацювати зміст твору, удосконалювати вміння і навички аналізувати прозовий твір, виділяти головні епізоди, переказувати їх з коментуванням; розкрити фольклорні джерела повісті, загальнолюдські проблеми, порушені в ній; допомогти учням збагнути неповторний колорит і чарівність Гуцульщини; розвивати вміння учнів висловлювати свої думки, правильно оцінювати прочитане; виховувати повагу до гуцульських звичаїв, прищеплювати інтерес до фольклорної скарбниці українського народу, його звичаїв, традицій.

Тип уроку: засвоєння знань та формування вмінь.

Обладнання: портрет письменника, ілюстрації до твору, картки з тлумаченням діалектних слів, мультимедійні презентації, фрагменти кінофільму С. Параджанова.

Перебіг уроку

I. Організаційні моменти.

II. Мотивація навчання школярів.

Оголошення теми, мети, завдань уроку.

Весь світ був як казка, повна чудес,
таємнича, цікава й страшна.

М. Коцюбинський

В життя приходиш чистий і
красивий,

З життя ідеш заморений і сивий.

Ліна Костенко

III. Актуалізація опорних знань.

- Яку присвяту має новела «Intermezzo»?
- Що дає людині зв'язок з природою?

IV. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу.

Слово вчителя

Ми помандруємо у Карпати, у світ природи, де ліси піснями гудуть, сріблясті річечки пливуть, живуть щедрі душею люди, що називають себе гуцулами.

Українські Карпати підпирають небо не вершинами, а своїм духом, піснями, самобутністю краю. Гори вмиваються голубими небесами і туманами, як казкові діди, блукають полонинами. Цей край вабить до себе предковічною загадковістю.

Повідомлення «Історія створення повісті «Тіні забутих предків» (випереджувальне завдання)

Гірський край багато хто пробував описувати, але ніхто не зробив цього з такою досконалістю, як М. Коцюбинський. Надзвичайне враження справили на письменника відвідини Криворівні 1910 та 1911 року. У той час село Криворівня було улюбленим курортним місцем письменників як Східної так і Західної України. Тут неодноразово відпочивали І. Франко, Леся Українка, Василь Стефаник. Враження про Карпати, гуцульську Криворівню були такими сильними, що письменник вирішив написати твір. У липні 1911 року, прибувши із сином Юрієм до Криворівні, письменник вивчає життя гуцулів, їхні звичаї, фольклор, записує говірку. На три дні поїхав у гори. Разом з вівчарями спав, їв, блукав з їхніми отарами та начувся всього, чим багатий цей дивний світ.

Спогади письменника.

«Весь час проводжу в екскурсіях по горах, верхи на гуцульському коні, легкому й граціозному, як балерина. Побував у диких місцях, доступних не багатьом... Скільки тут красивих казок, переказів, вірувань, символів. Збираю матеріали, переживаю природу, дивлюсь,

слухаю і вчусь! Коли б я хоч трохи переніс на папір колорит Гуцульщини і запах Карпат, то й з того був би задоволений».

Крім особистих вражень, працюючи над повістю, письменник користувався фольклорно-етнографічними збірниками В. Гнатюка, І. Франка.

Повість було закінчено 1911 року, а вперше надруковано в «Літературно-науковому віснику» в 1912 році у Львові.

А. Крушельницький сказав: *«Гуцульщині «Тінями забутих предків» поставив М. Коцюбинський в українському письменстві віковичний пам'ятник».*

Назва твору

Вчитель

Назва повісті виникла не відразу. Перебрав більше десяти варіантів: «В зелених горах», «Тіні минулого», «Голоси предвічні», «Сила забутих предків», «Тіні забутих предків». Зупинився на останній як такий, що містить натяк на загадковість, казковість і дихання віків. Назва вказує ще й не злободенність порушених проблем – предки забуті, але їхні болі й радощі, шукання тінями живуть і нині повторюються в нас.

Фільм «Тіні забутих предків»

Вчитель

Оригінальний барвистий світ Гуцульщини, що постав зі сторінок «Тіней забутих предків», уразив геніального кінорежисера Сергій Параджанова. У середині 1960-х років зняв фільм «Тіні забутих предків». Осяяна талантами режисера, оператора Юрія Іллєнка, акторів Івана Миколайчука й Лариси Кадочникової, кіно версія повісті здобула світове визнання.

Натомість у СРСР фільм залишався під негласною заборонаю аж до кінця 1980-х років. Після виходу кіноверсії повісті опинилися за ґратами (через вигадані провини) режисер Сергій Параджанов, і

дисиденти-шістдесятники, які скористалися фільмом для вираження протесту проти чергових арештів української інтелігенції.

Словникова робота

Аналіз ключових епізодів повісті

План

1. Сім'я Палійчуків. Дитина «була чудна».
2. Родова ворожнеча. «Се, певно, Гутенюкова дівка!».
3. Дружба й кохання Івана та Марічки.
4. Гра Івана на флюїді й співанки його коханої.
5. На полонині. «Тепер маєм живий вогонь»...
6. «... він не застав Марічки живою».
7. «Треба ж було газдувати».
8. «Се ж вони на нього змовлялись!..»
9. «Він вже забув обережність».
10. «Чи не багато вже суму мала бідна душа?»

Осмислення матеріалу

Бесіда за змістом твору (переказ, коментування найяскравіших картин)

Вчитель.

М. Коцюбинський – художник-психолог. Змальовуючи казкову природу Гуцульщини він прагнув зазирнути в душу людини, зрозуміти, чим вона живе. Світосприйняття гуцулами світу найповніше передано через образи Івана та Марічки.

1. Що ви дізналися про батьківську сім'ю Івана та про кровну помсту, поширену серед мешканців гір?

2. Яким виростав Іванко і чому родичі не тішилися з дивакуватості дитини?

– Як проводив час у дитинстві?

- З чого складалися знання?

Перегляд уривка з фільму «Тіні забутих предків»

1. Яким проявляється характер Марічки при першій зустрічі Івана?
Про що це свідчить?
2. За що, на вашу думку, Іванко і Марічка полюбили одне одного?
(доброта, щирість, потяг до прекрасного й розуміння його, справжня душевна краса).
3. Пригадайте Заповідь Божу «Возлюби ближнього твого, як самого себе».

Марічка відповідає на зло добром і перетворює ворожнечу на справжню любов.

3. Розкажіть (зачитайте) про маленьких пастушків та їхні ігри.

- Перегляд уривка з фільму «Тіні забутих предків»
- Чому весь світ був для Іванка та Марічки, «як казка, повна чудес, таємнича, цікава й страшна»?

Вчитель.

Природженою рисою характеру дітей Карпат – гуцулів – є любов до прекрасного, тому кохання їхнє оповите піснями. Іван грав на флюярі, Марічка співала. І мова цих звуків була мовою кохання.

Інсценізація «Співанки Марічки».

Автор. Марічка обзивалась на гру флюяри співанками. Вона їх знала безліч. Вони, здається, гойдалися з нею ще у колисці, хлюпались у купелі, родились у її грудях, як сходять квітки самосійні по сіножатях, як смереки ростуть по горах. На що б око не впало, все виливалось у пісню, легку і просту.

Марічка і сама вміла складати пісні.

Марічка (співає).

Зозулька ми закувала сива та маленька,
На все село іскладена пісенька новенька...

Ой кувала ми зозулька тай коло потічка.

А хто ісклав співаночку? Йванкова Марічка.

(Припиняє спів, дивиться на Іванка)

Любчику Іванку! Чому смутен ти?

Іван (з сумом в голосі). Мушу йти в полонину, Марічко.

Автор. І вона співанками косичила їх розлучення.

Марічка (співає).

Ізгадай мні, мій миленький,

Два рази на днину.

А я тебе ізгадаю

Сім раз на годину. Ізгадаєш?

Іван. Ізгадаю, Марічко.

Марічка (втішаючи себе і його). Нічо! Ти меш вівчарити, я му сіно робити. Вилізу на копицу та й си подивлю в гори на полонину, а ти мені затрембітай. Може, почую... А як в погожу нічку зазоріє небо, я му дивитись, котра зірка над полонинкою – тоту бачить Іванко... Тільки співати залишу...

Іван. Чому? Співай, Марічко, не втрачай веселості свої, я си хутко поверну.

Марічка (сумно хитає головою і тихо наспівує).

Співаночки мої милі, де я вас подію?

Хіба я вас, співаночки, горами посію...

Гой ви мете, співаночки, горами співати,

Я си буду, молоденька, сльозами вмивати.

Ой як буде добра доля, я вас позбираю,

А як буде лиха доля, я вас занехаю...

Отак і мені... Може, і занехаю...

Іван (запально). Ні, Марічко! Ти давно вже засіяла гори співанками своїми. Прийде пора, я повернусь, і ти знову збереш співанки, щоб було чим одбути весілля (співає).

Ой прибігла з полонини білая овечка –
Люблю тебе, файна любко, та й твої словечка...

Марічка (співає).

Ой Івасю, Івасуню, житній колосочку
Ні по чім тя не пізнаю, лиш по голосочку.

Повідомлення учня. Коломийка як вид усної народної творчості.

Іван у наймах на полонині

1. Які обставини змушують Івана йти в полонину вівчарити?
2. Розкажіть про звичаї вівчарів на полонині.
3. Як ставляться вівчарі до «ватри» та «маржинки»?

Доведіть, що вогонь гуцули обожнювали.

Сцени:

- обхід ватагом полонини, на яку мають ступити отари;
- запалювання ватагом «живого вогню»;
- молитва;
- приготування сиру (будзу)

Висновок. Кожна важлива справа на полонині супроводжується ритуальними діями. Обожнення вогню, який розпалюється ватагом стародавнім способом і протягом усього сезону випасання овець має боронити від усього лихого маржинку. Звичайний процес виготовлення сиру відбувається як таїнство. Тому й самі гуцули постають перед нами загадовими й величними.

- Кажуть, що між закоханими існує тісний зв'язок: вони відчують одне одного на відстані. Як М. Коцюбинський показує це на прикладі своїх героїв? (Учні зачитують цитати).

«По царині ступають білі ноги Марічки. Вона «кидає в поліг граблі і простягає до нього руки»

«Жаль вхопив серце, солодка туга. І раптом почув він тихо: «Іва-а!»

- Як переніс Іван смерть Марічки? Чи є риси романтизму в зображенні тяжкої втрати?
- Чи зрадив Іван Марічку, одружившись з Палагною? Чому він це зробив?

Вчитель. Багатою була і є Гуцульщина на звичаї, традиції. Детально описує письменник Святий вечір. Щоб відчувати атмосферу гуцульського Святого вечора, послухайте монолог Івана.

(Гра «Театр одного актора»)

Ось і настав святий вечір. Сьогодні я все роблю поважно, неначе службу божу служу. Кладу Палагні живий вогонь для вечері, стелю сіно на стіл та під столом і з повною мірою издаю звуки, щоб велась худоба.

Палагна вже наготувала усі дванадцять страв і, перше ніж сісти за стіл, несучи тайну вечерю худобі.

Повертаюсь до хати, разом з Палагною молюся, благаючи Бога про душі померлих. Відчуваю, що за плечима плаче, схилившись, Марічка.

- Демонстрація уривка з фільму. Кадри «Святий вечір у хаті Івана». Учні порівнюють епізод з повісті та уривки з кінофільму.
- Які язичницькі та християнські звичаї, вірування описано в образі святкування Святого вечора?
- Чому Палагна та Іван продмухували місце на лаві?
- Що повертає Івана в молодість та дарує йому радість?
- Проаналізуйте розмову Івана з нявкою. Чи є в цій розмові деталі, які вказують на неминучість трагедії?

Висновок учнів. Іван йде блукати горами. Зустрівши нявку, сприймає її як Марічку, бо самотність вже вразила його душу. «Йому було так добре з нею». Що то були за хвилини: тепло спілкування з коханою, турботи про неї, чекання, сум за Марічкою. Він чув її голос: «Я тебе покохала одразу». Чув співанки: «Поки ми ся тай любили, сухі дуби цвіли, а як ми ся розлучили, сиренькі пов'яли...»

- Як розумієте слова Ліни Костенко, взяті для епіграфа?

Вчитель. Трагічно завершується життя Івана. М. Коцюбинський детально описує гуцульський похоронний обряд.

- Чи було щось для вас дивним і несподіваним в описі цього обряду?
- Пригадайте загадкову усмішку на обличчі Івана. Яку ж ідею обстоює автор?
- Що перемагає у творі – добро чи зло?

Вчитель. Письменника давно цікавила вічна загадка смерті. Він порівнював життя людини з агавою, яка, зацвівши, помирає, щоб знову народитися.

Вічна мандрівка душі – це ще одне вірування гуцулів. Ми підсвідомо відчуваємо присутність поряд із собою душі далеких предків, частиною яких є самі.

Твір стверджує, що життя продовжується, звичаї, культура передаються від покоління до покоління.

- То ж які проблеми порушує М. Коцюбинський у своєму творі?

Проблеми:

- Гармонія між людиною та світом природи.
- Життя і смерть, добро і зло.
- Сила кохання і неможливість існування без нього.
- Вплив мистецтва на людину.
- Роль праці в житті людей.
- Стосунки батьків і дітей.

- Язичництво і християнство.

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. За назвою твору змалюйте «асоціативний кущ»

2. Чи є в «Тінях забутих предків» елементи імпресіонізму? (Відтворив навколишній світ у всій його змінюваності та рухливості. Читач відчуває дихання природи, запах смерек, гірських струмочків, моху).

VI. Підсумок уроку

1. Інтерактивна вправа «Вільний мікрофон».

- «Тіні забутих предків» мені розповіли про ... (закінчити фразу одним влучним реченням).
- Твір М. Коцюбинського справив на мене враження ...

Вчитель

М. Коцюбинський створив геніальну поему про життя. Створив повість, яка вчить людей найскладнішій науці – життю, життю за законами краси, вірності, духовності. І не застаріє це його вчення ніколи, бо проблеми, порушені письменником, вічні.

Доречними будуть слова Матері Терези:

Життя – це шанс. Скористайся ним.

Життя – це краса. Милуйся нею.

Життя – це мрія. Здійсни її.

Живіть кожен своїм життям, але пам'ятайте, що вас об'єднує те, що всі ви українці. Зберігайте та примножуйте звичаї рідного краю, нашої держави.

VII. Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Аналіз епізодів (Палагна, мольфар Юра).
3. Цитати до характеристики Івана й Марічки.

Література

1. *Бобровська Т.* Вивчення повісті М.Коцюбинського «Тіні забутих предків». 10 кл. // Українська література в загальноосвітній школі. – 2004. - № 1.
2. *Демчук О.* Нестандартні уроки з української літератури в 9-11 класах. – Тернопіль: підручники і посібники, 2001.
3. *Ніколаєва О.М.* Уроки за творчістю М. Коцюбинського. 10 кл. // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2015. - №7-8.
4. Інтернет-ресурси:
www.ukrlib.com.ua
<http://ukrclassic.com.ua>
<http://osvita.ua>
<http://pedpresa.com.ua>